

PSIXOLOGIYA FANLARINI O'QITISHDA TALABALARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI MUAMMO SIFATIDA

I.M.Eshqo'ziyeva

Annotatsiya: Bugungi kunda ta'lim tizimini isloh qilish malakali kadrlarni tayyorlashda va ta'lim muassasalarining o'rni muxim ahamiyat kasb etadi. Oliy o'quv yurtlari kasbiy munosabatga ega bo'lgan kadrlarni oilaviy xayotga tayyorlash masalasi eng dolzarb muammolardan biridir.

Ma'lumki, XXI asr boshlarida psixologiyada olimlar umumiy individual psixologik xususiyatlar bilan bog'liq bo'lgan, psixologik xususiyatlarni va intellekt fenomenini qidirib topishdi. Shaxning individual tipologik va psixologik xususiyatlariga oid dastlabki tadqiqotlar xorij psixologlaridan E.Torndayk, Ch.Spermen, D. Veksler, Dj.Gilford, G. Ayzenk va boshqalar tomonidan olib borilgan Ularning nazariy kontseptsiyalarida yagona bitta g'oya aks etgandi ya'ni bu - shaxsning insoniy munosabatlardagi oqilona harakat qila olish qobiliyatidir. Bu esa, o'z o'zidan psixologiya fanida insonning o'z hissiyotlarini va boshqalarning hissiyotlarini tushuna olishi muammosi borasidagi tadqiqotlarga bo'lgan zaruratni yuzaga keltirdi. Yuqorida qayd etilgan tadqiqotlar ta'lim oluvchi kadrlarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari bilan individvul psixologik xususiyatlari muammosi bilan bog'liq tadqiqotlarga turtki bo'ldi. Ta'rifga ko'ra, emotsional intellekt bu – insonning o'z hissiyotlarini va boshqalarning hissiyotlarini tushuna olishi va ularni boshqara olishi hamda shaxslararo munosabatlarda oqilona munosabat o'rnatish olish qobiliyatidir. Temperament – odamning individual xatti-harakatlarini ifodalab turuvchi tug'ma va turg'un psixofiziologik xususiyatlar yig'indisi. Temperament tug'ma va o'zgarmasdir. Inson qaysi temperament egasi bo'lsa, umrbod o'sha temperamentda qoladi. Temperament tafakkur darajasi yoki insoniylik fazilatlariga qarab ham bo'linmaydi. Shu bois ham barcha

temperament vakillari ichida iqtidorli va iqtidorsiz, ilimli va ilmsiz, vijdonli va vijdotsiz kishilarni uchratish mumkin.

Temperament – odamning individual xatti-harakatlarini ifodalab turuvchi tug‘ma va turg‘un psixofiziologik xususiyatlar yig‘indisi. Temperament tug‘ma va o‘zgarmasdir. Inson qaysi temperament egasi bo‘lsa, umrbod o‘sha temperamentda qoladi. Temperament tafakkur darajasi yoki insoniylik fazilatlariga qarab ham bo‘linmaydi. Shu bois ham barcha temperament vakillari ichida iqtidorli va iqtidorsiz, ilimli va ilmsiz, vijdonli va vijdotsiz kishilarni uchratish mumkin. Temperament 4 tipga ajratib o‘rganiladi:

Sangvinik– quvnoq, chaqqon, tirishqoq va ta'sirchan odam. U tevarak-atrofga tez moslashadi, voqea-hodisalarga reaksiyasi kuchli bo‘ladi. Odatda, sangvinik gapdon odam, har qanday inson bilan muloqotga oson kirishib ketadi va suhbat paytida quvnoq mimikani ko‘p ishga soladi. O‘ziga yoqqan ishga osongina berilib ketsa-da, muntazam davom etuvchi ishlarda qovun tushirib qo‘yadi. Sangvinikni kuldirish oson. Sangvinik kuchli tipga kiradi.

Flegmatik – vazmin, bosiq, kamharakat va hissiyotini jilovlab tura oladigan odam. Flegmatik odatda kamgap bo‘lib, har qanday ishni shoshmasdan boshlaydi, biroq oxiriga yetkazib qo‘yadi, murakkab yoki janjalli vaziyatlarda ortiqcha hissiyotga berilmaydi. Agar sangvinik tez yonib, tez so‘nadigan alangaga o‘xshasa, flegmatik sekin olov olib, uzoq yonadigan alangadir. Tez javob berish zarur bo‘lgan vaziyatlarda flegmatik ko‘pincha vaqtni boy berib qo‘yadi. Bunda sangvinik ustun keladi. Qat'iylik, iroda va sabr-toqat talab qilinadigan ishlarda esa flegmatik ustun. Flegmatikni kuldirish ham, jahlini chiqarish ham qiyin. Flegmatik kuchli tipga kiradi.

Xolerik– jizzaki, qiziqqon, chaqqon, beqaror, hissiy reaksiyaga boy odam. U juda harakatchan. Juda katta ish qobiliyatiga ega xolerik biror ishni qiziqib tez boshlaydi-yu, oxiriga yetkazmay tez orada tashlab qo‘yadi. Xolerik hech qachon bir maromda ishlay olmaydi, goh g‘ayrat bilan, goh imillab ishlaydi. Ehtiyotkorlik, matonat va chidam talab qilinadigan vaziyatlarda xolerik qiyin ahvolga tushib qoladi. Xolerikning jahlini chiqarish juda oson. Xolerik ham kuchli tipga kiradi.

Melanxolik– g'amgin, zaif, yig'loqi va jur'atsiz odam. U salga xafa bo'ladi, jiddiyroq ishlarga jur'at etolmaydi, o'z fikriga ega emas. Melanxolik arzimagan qiyinchiliklarga bardosh bera olmaydi, ularga qarshi kurashdan voz kechadi. Sangvinik va flegmatik esa qiyinchiliklarni oson yengishadi, xolerik esa ularni hatto yo'q qilib yuboradi. Melanxolikda ijobiy his-tuyg'udan salbiy his-tuyg'ular ustunlik qiladi. Baxtli voqealarga qaraganda, noxush voqealar ularga ko'proq ta'sir qiladi. Shuning uchun ham melanxolik doimo tushkun kayfiyatda yuradi. Melanxolik – temperamentning kuchsiz tipi.

Shuni aytish mumkinki, psixologik bilimlarni o'zlashtirish, ulardan amaliyotda foydalanish uchun fanning barcha sohalari bo'yicha ma'lumotga ega bo'lish lozim. Psixologiya o'qitishni qulaylashtirish faqat metodologik muammolar yechimini qidirish bilan kifoyalanib qolmasdan, balki ta'lim berish, o'zlashtirish, xabarlarini qabul qilishning yangi shakllari, vositalari va variantlarini yaratishni ham qamrab oladi. Ayniqsa, bugungi kunda iqtidorli bolalar, aqliy salohiyati yuksak o'quvchilar muammosi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shuning uchun iqtidorlilik bilan intellekt ko'rsatkichi o'rtasidagi o'zviy bog'lanishlar va farqlar aniqroq tahlil qilinsa, amaliyotda uchrayotgan nuqsonlar, qusurlar miqdori biroz kamaygan bo'lar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lyusin D.V. Sovremennyye predstavleniya ob emotsionalʼnom intellekte // Sotsialʼnyy intellekt: Teoriya, izmereniye, issledovaniya - M.: Institut psixologii RAN, 2004. 29 – 36 s.
2. Vaysbax X., Daks U. Emotsionalʼnyy intellekt. M.: Lik Press, 1998.- 223 s.
3. Andreyeva I. N. Emotsionalʼnyy intellekt: issledovaniye fenomena // Voprosy psixologii. 2006. № 3. S. 78 - 86.
4. Solovey, Ye.M. Osobennosti otsenivaniya na perexodnom etape. Formirovaniye otsenochnoy kompetentsii shkolʼnikov Tekst. / Ye.M. Solovey. M.: Shkola samoopredeleniya, 2004. - S.4-8.
5. Goulman, D. Emotsionalʼnyy intellekt Tekst. / D. Goulman. M.: ACT: ACT MOSKVA: XRANITELʼ, 2008. - 478 s.
6. Bar-On emotional quotient inventory: a measure of emotional intelligence (technical manual) / R. Bar-On. Toronto, Canada: Multi-Health Systems, Inc, 1997.